

MUHALEFET ÜZERİNE

Tercihlerinizi, itirazlarınızı nihilist bir anarşizmle, nihilist bir muhalefet yerine hakikati yakalamak adına yaparsanız, muhalefetinizi hakikati esas alırsanız çok daha sağlıklı ve insanlık tarihine geçecek bir tavır koyma imkânı elde edersiniz. Önemli olan muhalefet yapmak için muhalefet değil, hakikati ortaya koymak, hakikate davet etmek için muhalefeti, muhalif bir tavrı geliştirebilmektir. Özgürlük ve hakikat arayışı insanlığın tarihiyle beraber vardır, bu hiçbir zaman bitmeyecek ve arayanlar da her zaman olacaktır.

ÂKİF EMRE

Arkadaşlar, merhaba.¹ Bugün “muhalefet nedir, ne değildir, muhalefetten ne anlamamız gerekiyor ve bu çerçevede de sivil toplum kuruluşlarının yeri nedir?” gibi başlıklar etrafında bir sohbet yapacağız beraber. Maalesef aramızda dil farkı olduğu için gerekli akışkanlığı sağlayamıyoruz. Onun için tek yönlü bir dersten ziyade bir giriş yaptıktan sonra soru-cevap şeklinde olursa, daha verimli olacağını düşünüyorum.

Hakikati Yakalama Çabası

Şimdi “Muhalefet deyince ne anlamamız gerekiyor?” konusu üzerinde biraz duralım. Tabii siyaset bilimi açısından iktidar ve siyaset ilişkisi akla gelir. Oysa muhalif olmak veya taraftar olmak insanoğlunun en temel özelliklerinden biridir. İnsan tercih yapabilen bir varlıktır her şeyden önce, bir fikri savunmak kadar bir fikre, bir düşünceye, bir eyleme, bir oluşuma karşı çıkmak, muhalif olmak da bir bilinç seviyesini gösterir. Şöyle düşünelim, büyük kitlelerin, insanların yaşadığımız çevrenin, toplumun ortak kanaatinin olduğu bir konuda bir kişi veya birileri muhalefet etme yeteneğini gösteriyorsa, orada çok ciddi varoluşsal bir gösterge var demektir. İnsan doğası gereği, toplumlar doğası gereği çoğunluğa uymaya yatkındır; güce, iktidara, her türlü iktidara ama her tür güce yakın durmaya insanlar eğilimlidir genel olarak.

İnsanlar, ortak çıkarları, ortak düşünceleri, ortak alışkanlıkları gereği bir konsensüste buluşabilirler. Bir iktidar gücüne veya bir alışkanlığa veya yapılan bir yanlışlığa bir insanın veya bir toplumun, ait olduğumuz bir çevrenin karşı çıkması, bunu sistematik bir şekilde eyleme dönüştürmesi gerçekten insan olmamızın olmazsa olmaz şartlarından biridir. Muhalefet yapmakta esas olan şey hakikatin, gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. İnsanların çok doğru kabul edip aslında gerçeğini araştırmadan doğru kabul ettikleri o kadar çok yanlış var ki; eğer muhalefet diye bir şey olmasaydı hakikati bulmamız, gerçeği bulmamız zorlaşır. Tarih boyunca kabul görmüş pek çok düşünceden tutun da, yaşadığımız şehirde belediyenin yaptığı bir uygulamaya, ama kimsenin ses çıkarmadığı bir uygulamaya eğer diri bir bilinçle karşı çıkmayacak olsaydık bugün doğruları, hakikatleri bulamıyor olacaktık. Yani tarih boyunca düşünce tarihi-

---

¹ Bu konuşma, [Organizata IDEA](#)'da, bir grup üniversite öğrencisine hitaben yapılmıştır. Konuşma biçiminin muhafaza edildiği metnin ara başlıkları metni yayına hazırlayan tarafından konulmuştur.

ne en azından baktığımızda iz bırakan büyük düşünürlerin hemen hepsi basmakalıp kabul edilen bazı doğrulara itiraz ettikleri için bugün iz bırakıyorlar, hâlâ onlar dikkat çekiyor. Buradan şu da çıkarılmamalı: Muhalefet yapmak için muhalefet yapmanın çok faziletli, iyi bir şey olduğu. Önemli olan, birtakım güç ilişkilerinin, iktidar ilişkilerinin, hakikatin üstünü kapattığı ilişkilerin, çıkar ilişkilerinin toplumun veya gücün etkisini karşısına alma cesareti göstererek hakikati yakalama çabasıdır. Muhalefet, asıl o zaman anlamlıdır.

Medeniyetlerde Muhalefet

Farklı kültürler, farklı medeniyetler değişik muhalefet ve siyaset dolayısıyla iktidar ilişkisi geleneği oluşturmuştur. Mesela, Batı düşüncesindeki muhalefet fikri daha çok sınıfsal veya iktidar çatışması üzerine dayalıdır. Esas olan, gücü, iktidarı ele geçirmektir ve zaman zaman da hakikati de örtbas eden, hakikatin üstünü örten bu iktidar ilişkisi siyasetin temel dinamikleri üzerinde belirleyici olmuştur maalesef. Batı toplumları sınıflı bir toplum esasına dayandığı için iktidar ve muhalefet ilişkileri de bu sınıf çatışması üzerine temellenmiştir. Dünyayı, düşünce tarihini, bilimlerini, disiplinleri hep Batı merkezli okumaya alışkın olduğumuz için diğer kültürleri, farklı medeniyetleri de aynı olduğunu, nasıl şekillendiğini biraz ihmal ederiz genellikle. Yöntem olarak; özellikle âcizane tavsiye edeceğim bir yöntemse, karşılaştırmalı medeniyet tarihini, karşılaştırmalı düşünce tarihini özellikle okumanız gerekir. Batı siyaset tecrübesinde belli aşamalardan geçerken aynı dönemde farklı kültürlerde, farklı medeniyet havzalarında siyaset düşüncesi nasıldı, siyaset ilişkileri nasıl şekilleniyordu, sorusu her zaman için sorulmalı. Mesela, ait olduğumuz İslâm medeniyetinde muhalefet düşüncesi nasıl gelişmiştir veya var mıdır? Klasik İslâm-siyaset düşüncesindeki bütün metinlere baktığımızda hemen hepsinin iktidarı ele geçirmekten çok iktidarın yanlışlarını düzeltmek, olumlu olanları teşvik etmek ve iyiliği göstermek üzere inşa edilmiş düşünce ürünleri olduğunu görürüz. Mesela, Balkanların da dâhil olduğu Osmanlı siyaset geleneği, siyaset tecrübesi içerisinde siyasetnamelerin özel bir yeri vardır. Osmanlı siyaset düşüncesinde literatürü henüz tam bilmiyorum, ama benim bildiğim kadarıyla 30 kadar “Siyasetname” başlıklı klasik metin ve eser vardır. İlginç biçimde bu kitaplar yöneticilere hitaben yazılmış kitaplar olmalarına rağmen aynı zamanda hem teklifi, hem öneriyi, hem de muhalefeti, muhalefet tavırlarını içinde barındırır. Mesela, bir toplumsal hastalık olarak rüşvetin yaygınlaştığı bir dönemde yazılmış bir siyasetname, padişahı ciddi biçimde uyarıyor ve “Eğer rüşvetin önü alınmazsa, ehil insanlar gerekli yerlere getirilmezse, bu devlet çöker. Ona göre tedbirini almak zorundasın” diyerek bir tür ihtar yapan eserler var.

Şimdi klasik oryantalist metinlerin gözüyle baktığımızda “Doğu Despotizmi” olarak tanımlanan ve onun en iyi örneği olarak gösterilen Osmanlı yönetimini bir âlimin, bir aydının doğrudan eleştirmesi, tavsiyede bulunması aslında anlaşılır bir şey değil eğer buradan bakacak olursak. Bu anekdotları anlatmakla aslında ben hepimizin okuduğu modern Batı kaynaklarına dayalı siyaset düşüncesine muhalefet etmiş oluyorum. Yani bir aydın olarak eleştirel bakış açısını, eleştirel düşünceyi her zaman için kendimize şiar edinmemiz gerekiyor.

Yine karşılaştırmalı okumaya devam edelim, bir örnek daha vereceğim. Bugün siyaset düşüncesinde “Makyavelizm” diye bir kavram var, duymuşsunuzdur. İtalyan düşünür olan Machiavelli *Prens* isimli kitabına -ki döneminin yöneticisine hitaben yazdığı bir eserdir aslında- bakalım. Özetle Machiavelli orada yöneticiye iktidarı ve gücü elinde tutabilmesi için her türlü yöntemi meşru gösteren bir ahlak anlayışını teklif eder. Âdeta pragmatizmin felsefi temellerinin atıldığı bu eser, bu teklifinden dolayı siyasi literatüre “Makyavelizm” olarak adlandırılan kavrama kaynaklık etmiştir. Aynı dönemde Kınalızade Âli Efendi diye bir Osmanlı aydını vardır, Machiavelli ile aynı dönemde yaşamıştır. *Ahlâk-ı Alâ’î* diye bir eseri var, o da yöneticilere sunulmuş bir kitaptır. Hem toplumsal eleştiri içerir, hem de yöneticileri uyaran bir tavsiye kitabıdır. Âdeta “doğu despotu”na yazılmış bir ihtarnamedir. İlginç olan şu ki bu tür eserler az önce de söylediğim gibi tekil yahut istisnai bir örnek değil, bol miktarda, hemen her yöneticiye bu tür metinler, eserler yazılmıştır.

Batının Evrenselliği ve Sivil Toplum

Bu örnekleri vermemin asıl sebebi, bunların tam zıddı örnekler de olabilir, ama yönetsel olarak bir düşünceye, bir kavrama nasıl yaklaşmamız gerektiğine dair örnek vermektir. Gerek modern tarih disiplini, gerekse medeniyetler tarihi, gerekse insanlık tarihine bakış açımız, Batı merkezli, özellikle Batı Avrupa’da gelişmiş Batı merkezli bir düşünce etrafında şekillenmektedir ve insanlığın en önemli birikiminin, evrensel birikiminin Avrupa merkezli olduğunu varsayan bir yaklaşım tarzıdır.

Bir kavramı, bir konuyu ele alacağımız vakit önce şunu düşünmemiz gerekir: Bu kavram hangi kültür havzası, hangi medeniyet havzası içerisinde gelişmiştir? Her kavram hangi medeniyetin içinde doğduysa, o medeniyetin tarihi tecrübesini ve değer yargılarını üzerinde taşır. Dolayısıyla içinde bulunduğu toplumun, kültürün şartlarını, zaafalarını, avantajlarını taşıması gayet doğaldır. Bir kavramın evrensel olabilmesi için çok daha farklı ortak insanlık değerlerine, ortak insanlık birikimlerine sahip olması gerekir. Oysa bugün içine düştüğümüz en büyük yanlışlardan biri, Batı tecrübesinin -ki insanlık tarihinde önemli bir yeri var- bütün insanlık adına evrensel bir tecrübe olduğu varsayımından yola çıkılmış olmasıdır. Batı medeniyeti bugün en güçlü medeniyetlerden biri olması hasebiyle kendi tecrübesini insanlık adına evrensel ve mutlak bir tecrübe olarak bize lanse ediyor. Bunun en tipik örneklerinden biri de işte biraz sonra bahsedeceğimiz sivil toplum anlayışının ne kadar evrensel olup olmadığını, bu çerçevede nasıl muhalefetin mümkün olup olmadığını birazcık fikir yürüteceğiz, fikir jimnastiği yapacağız.

Sivil toplumun ortaya çıkması tümüyle Batı Avrupa tecrübesiyle birebir örtüşür. Bugünkü anlamda sivil toplum dediğimiz olayın ortaya çıkması kökleri 14. yüzyıla kadar gitse de 17-18. yüzyılın doğal sonucudur. Batı toplumlarının feodaliteden burjuvaziye geçiş sürecinde, burjuvazinin kapitalistleşme sürecinde daha özgür, daha güçlü hale gelmesi ve iktidarla olan ilişkisi çerçevesinde ele aldığımızda kaçınılmaz bir sonuç olarak görülüyor Avrupa için.

Ortaçağda bildiğiniz gibi Avrupa’da feodal ilişkiler vardı ve bu feodal ilişkiler daha sonra mutlakiyete dayalı iktidarlara dönüştü ve burjuvazinin ortaya çıkma sürecinde de özellikle mülkiyet ilişkileri bağlamında kendilerine bir serbest alan, özgürlük alanı açma çabası süreci yaşandı. Burada kritik nokta, Avrupa’nın 14. yüzyıldan itibaren zenginleşmesi, bireysel mülkiyetin ve mülkiyet fikrinin ortaya çıkması ve bu ortaya çıkan mülkiyetle birlikte belli bir sınıfın kendisini iktidar karşısında daha bağımsız olabileceği alanlar açma çabasıdır. Avrupa sosyal tarihi, siyasal tarihi okumuşsunuzdur, ama bu ayrıntılara fazlasıyla girmeyeceğim, sadece bir hatırlatma olarak bunları söylemiş olayım.

Şimdi sivil toplum deyince ne anlamamız gerekiyor, buna hemen girelim. Kamusal alanda belli bir grubun gönüllü olarak bir araya gelerek devleti, iktidarı ele geçirmek için değil, ama iktidarı etkilemek anlamında belli taleplerini dile getirdikleri örgütlenme biçimidir. Burada kritik olan husus, iktidara talip olmaması; siyaseti etkileyecek, ama siyasete talip olmayacak ve siyasi devlet otoritesinden bağımsız olması gerekiyor. Şimdi bir sivil toplum kuruluşunda olmazsa olmazları sayalım. *Birincisi*, gönüllülük. Sivil toplum kuruluşu gönüllülük esasına dayalı bir yapılanmadır. *İkincisi*, belli bir toplumsal sınıfın, toplumsal yapının taleplerini dile getirmek için bir araya gelmiş organizasyon olması gerekiyor. Farklı yerlerden, farklı kaynaklardan maddi destek alabilir, ama kesinlikle ticari amaçlı bir faaliyet içinde olmaması gerekir. Sivil toplumun en bariz özelliklerinden üçüncüsü ise çoğulculuğun öne çıkmış olması.

Şimdi bütün bu kabaca tarifler aslında bir sivil toplum dediğimiz şeyin İngilizcesi “Non-Governmental Organisation” ve “NGO” olarak tarif ediliyor. Yani devlet dışı, ama gönüllülük esasının formüle ettiği çok genel bir tanım. Bunun farklı tanımları da var, ama en ortalama tanım bu olarak ortaya çıkıyor. Sivil toplum derken, sivil, askeri olanın karşısı anlamına gelmiyor. Kısaca şehirleşmeyle ve modernleşmeyle doğrudan alakalı bir kavram... Sivil toplumun oluşabilmesi için kendi kendine örgütlenme ihtiyacı hisseden ve örgütlenebilen bireylerin olabilmesi lazım ki bu da çok modern bir olgudur. En büyük fonksiyonu da bir baskı grubu oluşturabilmesidir. Sivil toplumun devrede olmadığı -ismi demokratik de olsa- modern devlet yapılanmalarında siyasetle birey arasında aracı bir kurum ortadan kalkmış oluyor.

Sivil Toplumun Öne Çıkışı

Tarihsel olarak baktığımızda özellikle 1980’lerden sonra sivil toplum konsepti, anlayışı modern demokratik yapılar içerisinde öne çıktı. Özellikle Soğuk Savaş döneminin sonuna doğru sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Sovyet sistemine karşı bir meydan okuma şeklinde ortaya çıktı. Polonya’da, Çekoslovakya’da ve Macaristan’da Sovyet sistemine karşı toplumsal muhalefet sivil toplum örgütleri kanalıyla oldu. Soğuk Savaş sonrası küresel kapitalizmin veya neoliberal politikaların küreselleştiği bir ortamda, Batı demokrasileri içinde sivil toplum daha önem kazandı. Genel alanda modernitenin ve özellikle de modern devletin, modern ulus devletin içine girdiği krizi sivil toplum aracılığıyla aşma çabasıdır bu. Çünkü küreselleşmeyle

birlikte Batı Avrupa tecrübesi içerisinde devletle toplum arasındaki uzlaşma noktaları aşılmaya başladı. Özellikle neoliberal politikaların toplum aleyhine gelişmesi, toplumun ve bireylerin çıkarlarının aleyhine gelişmesi, refah toplumu kavramının ortadan kalkmış olması, sivil toplum kanalıyla da yeni bir aşamaya girilmesi bir tür muhalefetle iç onarım sürecine girmeye başladı. Özetle sivil toplum örgütleri en marjinal söylemlere sahip olsalar bile modern ulus devlet içerisinde radikal bir muhalefet hareketi değil, ama siyasal muhalefeti öneren sistem için bir muhalefet örgütlenmesidir, sistem içi muhalefet.

Bütün bu zaafı ve avantajlarıyla beraber sivil toplum örgütlenmeleri değerlendirilemez mi? Elbette değerlendirilebilir. Mesela, şu dernekte bir araya gelip özgürce bir fikir, bir düşünce etrafında bir şeyler oluşturmaya çalışıyorsak bu aslında bir sivil toplum çalışmasıdır. İlla muhalif olması gerekmiyor. Kimse bizi buraya gelmeye zorlamıyor, hiç kimsenin buradan maddi bir çıkarı yok, siyasi bir hedefi yok, ama belli tanımlanmış bir alan etrafında, tanımlanmış bir düşünce, ortak hedef etrafında bir araya gelip bir şeyler üretebiliyoruz. Bu bir imkândır, yasal, meşru yollardan bu imkânlar sonuna kadar değerlendirilmelidir. Bireysel olarak yapacağımız çalışmalar, bireysel muhalefet tarzlarımızın etkisi ve yaygınlığı sınırlı olacaktır elbette. Örgütlü oluşumlar, örgütlü düşünceler her zaman için toplumsal etkisi, siyasal etkisi, bireysel düşüncelerden, bireysel girişimlerden çok daha fazladır. Bunu tartışmaya gerek yok.

Özetle felsefi olarak sivil toplum fikri, modern Batı toplumlarının tarihi süreç içerisinde geliştirdikleri bir yapıdır. Radikal bir muhalefet yerine sistem içi bir muhalefete imkân veren ortak paydalarda buluşma imkânları, alanlar oluşturan bir yapıdır. Bütün bunların dışında özellikle yaşadığımız çağda küresel kapitalizmin egemen olduğu bir dönemde düşünsel olarak bu sistemin tek yönlü dayatıldığı bir ortamda bireysel olarak da bir muhalefet düşüncesinin gelişmesi aslında insan haysiyetine yakışan bir tavidir.

Ben kendi adıma haksızlığın, adaletsizliğin, hakikaten gasp edildiği ortamlarda muhalefet düşüncesinin insanlık onurunu tekrar iade etme eğilimi olarak görürüm. Sizler okuyan, entelektüel olarak en keskin tavırları ortaya koyabilecek çağdasınız, yaştasınız. Tercihlerinizi, itirazlarınızı nihilist bir anarşizmle, nihilist bir muhalefet yerine hakikati yakalamak adına yaparsanız; muhalefetinizi hakikati esas alırsanız çok daha sağlıklı ve insanlık tarihine geçecek bir tavır koyma imkânı elde edersiniz. Önemli olan muhalefet yapmak için muhalefet değil, hakikati ortaya koymak, hakikate davet etmek için muhalefeti, muhalif bir tavrı geliştirebilmektir. Özgürlük ve hakikat arayışı insanlığın tarihiyle beraber vardır, bu hiçbir zaman bitmeyecek ve arayanlar da her zaman olacaktır. Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Birkaç Soru Etrafında

Eğer bir toplumda sivil toplum o kadar mevcut değilse, siyasi partiler, iktidarı elde tutmayan siyasi partiler bu işi gerektiği gibi yapabilirler mi?

Şimdi sivil topluma çok fazla anlam yüklemeyelim. Sivil toplum, iktidarı ele geçirmek

için siyasi mücadele aygıtları değildir bir kere, ama açılan bir imkân olarak belli alanlarda belli amaçlarla, belli çevrelerin, sınırlı amaçlı olarak belli insanların kendilerini ifade etme, taleplerini iletme ve siyaset üzerine baskı kurma anlamında bir işlevi vardır. Bu birlikteliğin sadece siyasi amaçlı ve siyaseti etkileme amaçlı olması gerekmiyor, başka amaçlarla da bir araya gelebilir insanlar burada olduğu gibi.

Sivil toplumun yeterince gelişmediği toplumlarda insanlar en basit taleplerini bile siyasi partiler kanalıyla siyasete taşımaya çalışırlar, yani doğrudan siyasetin içine girerler. Bunun tipik örneğini vereyim. Muhtemelen günlük hayatınızda siz de karşılaşıyorsunuz, ben de Türkiye’de çok karşılaşıyorum. Bir kafeye gidersiniz, Başbakanın konuşacağı meseleleri iki kişi kendi arasında tartışıyor. Daha gerçekçi, kendi hayatını doğrudan ilgilendiren sonuçlar yerine memleketi, siyaseti idare etmeye çalışırlar orada insanlar, neden? Çünkü arada siyasetle birey arasında, toplum arasında aracı kurumlar yok veya yeterince gelişmemiştir.

Baskı gruplarından bahsederken sivil toplum bünyesinde daha net olarak bununla ne kastediliyor sizce?

Sivil toplum işlevi gereği aynı zamanda bir baskı grubudur, siyaset üzerinde baskı oluştururlar. Neden? Toplumsal talepleri taşıdıkları için, dillendirdikleri için siyaset kendini bunun etkisi altında hisseder. Bir de önemli bir hususu atlamamak gerekir: Neoliberal dönemde sivil toplum kuruluşlarının devletin karar mekanizmalarını bir şekilde etkileyici işlev görmesi ilkesel olarak, teorik olarak kabul edilen bir eğilimdir. Sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerinde etkili olmasını devlet de özellikle önünü açmaya çalışıyor. Bunun olumlu yanları olduğu gibi olumsuz olarak Batı dışı toplumlarının içişlerine müdahale aracı olarak da kullanılabilir. Bu da ayrı bir konferans konusu tabii...

Kosova’daki muhalefetin faaliyetlerinden haberiniz var mı Hocam, takip edebiliyor musunuz?

Medyadan takip ediyorum, ama ayrıntılarını bilmiyorum.

Sivil savaştan bahsedeceksek, ne zaman o seviyeye ulaşılır?

Sivil savaş değil.

İç savaştan bahsediyor, sivil savaş.

Orada yanlış bir kavram mı kullandın? İç savaştan bahsetmiyorum.

Ama iç savaşa kadar götüren olaylar nedir?

İçişlerine karışma anlamında mı?

İktidarla muhalefet arasında bir çatışma olunca ve iç savaşa yol açılmayınca sivil toplum bu anlamda kullanılabilir mi? Silahların konuştuğu yerde sivil toplum bir işe yaramaz. Orada bütün oyun bozulmuş demektir. Esas işlevi o noktaya gelmeden bir iş görürse, her şe-

Yin dört dörtlük işlediği sistemlerde geçerli bu söyledikleriniz. Doğrudan demokrasinin uygulanması sivil toplumun eline bırakılırsa, o zaman devlet gelişir mi?

Sivil toplum doğrudan demokrasinin uygulama araçları değil bir kere, tanımı gereği devlet ve siyaseti etkilemeye çalışan, ama siyasete, iktidara talip olmayan yapılardır. Karar alma süreçlerine dâhil olan aktörlerden biri, sadece aktörlerden biri olarak kabul ediliyor modern devlette.

Siz burada sivil toplumlardan bahsederken kitaplardan da bahsetmiş olduk, ama sivil toplumu iyi bir niyet için kullanmak istersek bunun Ŗekilleri hangileridir, böyle bir amaç üzerine sivil toplumu kullanmak istersek?

Yani bu sivil toplum muhalefetin yegne, tek aracı değildir, bu anlamda kutsamıyorum. Hatta sivil toplum düşüncesini eleştiren biriyim. Ancak içinde yaşadığımız Ŗu küresel dönemde sivil toplum diye bir olgu var, bu bir imkân olarak kullanılabilir, bazı sonuçlar alınabilir sınırlı olarak. Etkili, önemli etkilere sahip sivil toplum kuruluşlarının da devletlerden bağımsız olduğunu hiç dnmem. Basit bir örnek vereyim: Greenpeace diye bir örgüt var, dünya çapında örgütlenmiş. Hayran kaldığımız çok güzel eylemler yapıyor, değil mi? Ama Büyük Okyanus'ta diyelim Fransa gizli bir nükleer deneme yapacağı vakit -bu çok top secret bir askeri sırdır- Greenpeace nasıl oluyorsa orada bir gemiyle anında orada boy gösterebilir. Böyle bir istihbarat büyük bir devlet desteği olmadan elde edilemez. Bunun gibi örnekleri çoğaltabiliriz. Bir programımız var, kısa kesmek zorundayım. İnşallah bir dahaki döneme tekrar bir araya gelirsek daha genie sohbet yaparız. Teşekkür ediyorum.

Not: (Bu metin, *Umran* dergisinin Ađustos 2017 tarihli 276. sayısında [s.51-55] yayımlanmıştır.)